

Zitting 1981–1982

16 749

Behoud van cultuurbezit

Nr. 5

De vroegere stukken zijn gedrukt in de zitting 1980–1981

VOORLOPIG VERSLAG

Vastgesteld 7 december 1981

De vaste Commissie voor Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk¹, belast met het voorbereidend onderzoek van dit wetsontwerp, brengt als volgt verslag uit van haar voorlopige bevindingen.

I. Inleiding

De leden van de verschillende fracties hadden met belangstelling kennis genomen van het onderhavige wetsontwerp.

De leden van de C.D.A.-fractie stemden van harte in met het doel van de voorgestelde regeling.

De leden van de fractie van de P.v.d.A. waren overtuigd van het nut van die regeling, die immers tot doel heeft de aantasting en verarming van het nationaal cultuurbezit een halt toe te roepen.

De leden van de V.V.D.-fractie merkten op dat de memorie van toelichting bij het ontwerp van wet de indruk wekt dat het voornamelijk om kunstvoorwerpen gaat. Dat deze indruk ook is ontstaan bij het direct betrokken deel van de Nederlandse bevolking, hadden deze leden begrepen van de belangorganisaties, alsook uit het advies van de Raad van State. Zij gaven de bewindsman in overweging het ontwerp van wet zodanig aan te passen dat over het feit dat het hier gaat om cultuurbezit in ruime zin geen misverstand kan ontstaan. Het zou volgens dezelfde leden nuttig kunnen zijn duidelijk te maken dat deze wet aansluit bij het UNESCO-verdrag voor wat betreft de inhoud die daarin aan het woord cultuurbezit wordt gegeven.

De leden van de fractie van D'66 merkten op dat voorwerpen van uitzonderlijk cultureel belang in de eerste plaats zo zorgvuldig mogelijk moeten worden bewaard en zo ruim mogelijk toegankelijk moeten zijn. Deze eisen prevaleren boven de wenselijkheid dat zij zich bevinden binnen de grenzen van het land van herkomst: beter veilig en voor een ieder toegankelijk in een buitenlands museum dan slecht verzorgd en onbekend in een besloten binnenhuis in eigen land. Men kan volgens deze leden zelfs volhouden dat bij dergelijke voorwerpen, die naar hun aard niet alleen van nationale, maar tegelijk ook van wereldbetekenis zijn, een zekere spreiding over de wereld uit het oogpunt van veiligheid en toegankelijkheid gewenst moet worden geacht. Niettemin waren deze leden van mening dat de overheid dient te zor-

¹ Samenstelling: Wolff (CPN), Keja (VVD), Van der Sanden (CDA), G. M. P. Cornelissen (CDA), voorzitter, Kosto (PvdA), ondervoorzitter, Evenhuis (VVD), Worrell (PvdA), Beinema (CDA), Kraaijeveld-Wouters (CDA), Verkerk-Terpstra (VVD), Hermans (VVD), Andela-Baur (CDA), Hennekam (CDA), Buurmeijer (PvdA), Niessen (PvdA), Nuis (D'66), Leerling (RPF), Cotterell (D'66), Willems (PSP), De Pree (PvdA), Oomen-Ruijten (CDA), Wilbers (D'66) en Ter Veld (PvdA).

gen dat een karakteristiek deel van het nationale culturele erfgoed nationaal wordt beheerd. Zij stemden derhalve in met de algemene strekking van het wetsontwerp en met de noodzaak van een snelle totstandkoming van een wettelijke regeling. Zij wensten echter meer zekerheid dat deze met mate en evenwichtig zal worden toegepast en drongen erop aan dat de bepalingen ervan nog zorgvuldiger zullen worden getoetst, niet alleen aan de eis dat het gestelde doel wordt bereikt, maar ook aan de prevalerende eisen van veiligheid en toegankelijkheid.

De G.P.V.-fractie had waardering voor het streven van de Regering om voorwerpen van cultuur-historische of wetenschappelijke waarde, die tot het Nederlands cultuurbezit behoren, voor ons land te behouden. Zij meende evenwel dat een beoordeling van de praktische betekenis van de voorgestelde regeling niet eenvoudig was vanwege de vaagheid en algemeenheid van het begrip cultuurbezit en verwante termen.

In de toelichting bij het wetsontwerp werd naar haar oordeel onvoldoende duidelijk gemaakt welke de specifieke verantwoordelijkheid is van de overheid ter zake en aan welke grenzen deze is gebonden. Volgens deze fractie heeft de overheid bijv. geen primaire taak bij het produceren van moderne cultuurgoederen. Aan de overheid komt noch de bevoegdheid toe, noch bezit zij de capaciteit om de richting voor te schrijven aan de ontwikkeling der cultuurproductie. Met de Regering was de G.P.V.-fractie evenwel van mening dat bepaalde cultuurgoederen, naast hun esthetische waarde, ook een culturele waarde kunnen verkrijgen in de ontwikkelingsgang van de Nederlandse natie. Voor het verstaan van onze nationale cultuur en haar wording is het dan van belang dat de overheid zich verantwoordelijk weet voor het behoud van deze voorwerpen. Dit veronderstelt wel dat de overheid, i.c. de Minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk en de Rijkscommissie voor de musea, een visie heeft op het eigene van onze nationale cultuur en geschiedenis. In de toelichting bij het wetsontwerp ontbreekt echter een beschouwing ter zake en wordt slechts zeer in het algemeen gesproken over «datgene, waarin de geest van onze voorouders een neerslag heeft gekregen» en over de grondslag van onze nationale beschaving. Kan worden aangegeven op welke wijze de Minister en de Commissie ex artikel 2 concrete richtlijnen kunnen ontleenen aan deze zeer algemene waardebepalingen? Is het niet gewenst een duidelijke visie te hebben op wat wel en wat niet in de eerste plaats cultuurhistorisch van betekenis is, zodat wordt voorkomen dat primair gelet wordt op esthetische en kunstzinnige kwaliteiten of op de economische waarde van het cultuurvoorwerp, die immers veelal een kwestie van schaarste is? Zou zulks ook niet de vrees kunnen wegnemen bij de kunsthandel nl. dat dit wetsontwerp een marktversturende werking kan hebben?

III. Behoeftte aan beschermende maatregelen

a. Gevaren voor verdwijning van het culturele erfgoed

De leden van de C.P.N.-fractie zeiden dat het ongetwijfeld een ingrijpende stap is om de overheid bevoegdheden te verlenen, die ten doel hebben de internationale handel in cultuurgoederen beperkingen op te leggen. Die stap is echter noodzakelijk om karakteristieke en waardevolle kunst- en cultuurvoorwerpen als Nederlands cultuurbezit te behouden. Niet vanwege nationaal-chauvinistische motieven, doch omdat deze voorwerpen verbonden zijn met de eigen geschiedenis, met de eigen en diverse ontwikkeling van de Nederlandse cultuur. Deze leden merkten op dat juist de laatste jaren de noodzaak tot beschermende maatregelen groter is geworden nu kunstschaten gewilde speculatieobjecten worden tegen de achtergrond van de toeneemende economische en financiële onzekerheden. Ook kunstbezitters en verzamelaars raken in financiële moeilijkheden.

De leden van de R.P.F.-fractie achtten het een goede zaak dat voor het behoud van Nederlands cultuurbezit wettelijke regelingen worden getroffen. Zij vroegen zich af, waarom een dergelijke maatregel in Nederland zo lang op zich heeft laten wachten. Weliswaar was op grond van artikel 1 van de Deviezenbeschikking uitvoer kunstschaten 1977, gebaseerd op het Deviezenbesluit van 1945, de uitvoer van kostbare kunstschaten aan strenge regels gebonden, maar ons land kende geen wetten zoals die elders in Europa van kracht waren. Wat is daarvan de reden geweest, zo vroegen de aan het woord zijnde leden.

De G.P.V.-fractie achtte de uiteenzettingen ten aanzien van de behoefte aan beschermende maatregelen overtuigend.

b. *Deviezenbesluit 1945*

De leden van de P.v.d.A.-fractie wezen erop dat nu bij het in werking treden van de Wet inzake de financiële betrekkingen met het buitenland (Wet van 28 mei 1980, Stb. 321) op 1 mei 1981, de beschermende werking van het Deviezenbesluit 1945 en de daarop steunende Deviezenbepaling van 1977 is komen te vervallen, er een vacuüm is ontstaan en dat een verdere «onbelemmerde uitvoer van kunstschaten» niet denkbeeldig zal zijn. Deze leden betreurden het ontstaan van een dergelijk vacuüm.

Welke maatregelen zijn er genomen om te voorkomen dat in de periode tot de invoering van de nieuwe wet waardevolle en karakteristieke cultuurgoederen over onze grenzen verdwijnen, zo vroegen de leden van de C.P.N.-fractie?

In de memorie van toelichting wordt naar hun oordeel terecht gememooreerd aan de grootscheepse kunstroof door de Nazi's in de jaren '40-'45. Dit deed bij de leden van de C.P.N.-fractie de vraag rijzen welke omvang het verlies aan Nederlandse kunstschaten in deze periode is geweest. Worden er nog pogingen ondernomen om deze kunstschaten te achterhalen? Bestaat er een inventarisatie van de Nederlandse kunstschaten die zich mogelijk bevinden in de collectie van Menten in Ierland?

De G.P.V.-fractie vroeg wat de gevolgen voor ons cultuurbezit kunnen zijn nu het Deviezenbesluit 1945 en de daarop gebaseerde Deviezenbeschikking 1977 zijn vervallen. Heeft de overheid nu tijdelijk geen enkel instrument meer tot haar beschikking om waardevolle cultuurgoederen binnen ons land te houden? Waarom is de Regering niet meer tijdig met de nu voorgestelde regeling gekomen? Was het niet mogelijk geweest de werking van het Deviezenbesluit 1945 tot de inwerkingtreding van het onderhavige wetsontwerp te laten voortduren?

c. *Internationale ontwikkelingen*

1. Unesco

De leden van de fractie van de P.v.d.A. achtten de regeling nuttig in verband met het – naar mag worden aangenomen – toetreden van Nederland tot het UNESCO-verdrag van 17 november 1970 (in werking getreden in 1975), dat immers stelt dat de toetredende landen maatregelen dienen te nemen ter bescherming van het eigen cultuurbezit. De leden van de fractie van de P.v.d.A. vroegen zich af of de voorgestelde regeling gezien kan worden als een in het verdrag bedoelde maatregel, of dat de Minister voornemens is nog nadere wettelijke maatregelen daartoe voor te bereiden en, zo ja, welke strekking deze dan zullen hebben?

De leden van de C.P.N.-fractie juichten het toe dat voorbereidingen worden getroffen voor de toetreding van Nederland tot de UNESCO-conventie inzake de in- en uitvoer van cultuurvoortbrengselen. Wanneer denkt de Mi-

nister de conventie en de daarbij behorende uitvoeringswetgeving aan de Kamer ter goedkeuring te kunnen voorleggen? Hoe verhoudt deze wetgeving zich tot het nu voorliggende wetsontwerp?

De G.P.V.-fractie zei begrepen te hebben dat toetreding van Nederland tot de UNESCO-conventie van 1970 nog niet mogelijk is. De redenen daarvoor ontbraken echter in de toelichting. Waarom is gekozen voor het indienen van het onderhavige wetsontwerp en is geen voorrang gegeven aan de uitvoeringswet die de conventie blijkbaar voorschrijft? Welke zaken zullen in deze wet geregeld moeten worden, naast de in het onderhavige wetsontwerp voorgestelde? Zal het indienen van een uitvoeringswet betekenen dat de wet Behoud van Cultuurbezit weer zal worden ingetrokken?

d. *Wetgeving in het buitenland*

De leden van de R.P.F.-fractie waren benieuwd te vernemen of de wettelijke bepalingen die in andere landen gelden naar behoren functioneren en beantwoorden aan het beoogde doel. Immers reeds nu wordt in de memorie van toelichting al gesteld, dat de wet de sterk toegenomen en nog steeds toenemende aantallen diefstallen van kunstwerken niet kan voorkomen.

V. Het gekozen stelsel

a. *Aanwijzing van beschermde voorwerpen*

De opzet van de voorgestelde regeling, waarbij wordt uitgegaan van het op *zeer beperkte schaal* plaatsen van te beschermen voorwerpen, die voor Nederland als onmisbaar en onvervangbaar cultuurgoed kunnen worden aangemerkt, op een voor een ieder toegankelijke lijst, sprak de leden van de fractie van de P.v.d.A. aan. Niet alleen vanuit het oogpunt van een effectief controlebeleid zal hieraan de voorkeur kunnen worden gegeven, het beperkt houden van het aantal beschermde voorwerpen zou naar hun oordeel wellicht leiden tot een grotere acceptatie in bredere kring; «onvervangbaarheid en onmisbaarheid» zal daarbij eerder worden aangenomen, (mede)verantwoordelijkheid voor een stuk Nederlands cultuurgoed zal wellicht sneller worden gevoeld.

Juist omdat het behoud van Nederlands cultuurbezit zo'n belangrijke zaak is meenden de leden van de fractie van de P.v.d.A. dat in de regeling met de belangen van hen die nauw bij het plaatsen van een voorwerp op de lijst betrokken zijn zorgvuldig rekening zal moeten worden gehouden, ten einde te bevorderen dat de regeling ook werkelijk tot het beoogde behoud van cultuurbezit zal bijdragen.

De voorgestelde bepalingen laten grote ruimte aan de beslissingsmacht van de overheid, i.c. de inspecteur en/of de Minister.

Van de wijze van uitvoeren van de regeling zal het afhangen of deze een waarborg blijkt voor het behoud van het cultuurbezit; denkbaar is dat een en ander een averechtse werking heeft en men zo snel mogelijk – eventueel via sluiswegen – cultuurgoed naar het buitenland verkoopt.

Blijkens het Nader rapport is ook de bewindsman ervan overtuigd, zo hadden de leden van de V.V.D.-fractie geconstateerd, dat juist op het terrein van de kunst van oudsher een levendige en *belangrijke* handel bestaat. Het kan dan ook geenszins de bedoeling van het wetsontwerp zijn het belang van deze handel aan te tasten. Deze leden hechten eraan duidelijk te stellen dat naar hun mening dit wetsontwerp op geen enkele wijze het karakter kan hebben van een, al dan niet verkapt, staatstoezicht op de kunsthandel, doch dat het slechts betrekking kan hebben op voor Nederland onmisbare, zeer eigen cultuurvoorwerpen. Dit zou geheel in overeenstemming zijn met de, in de memorie van toelichting genoemde beperking van de lijst en hetgeen hier-

over door de Staatssecretaris in het Nader rapport is gezegd (blz. 20, onder nr. 8 en blz. 21, onder nr. 9). Hierdoor zal, naar zij hopen, de bezorgdheid die is ontstaan in de wereld van de kunsthandel en -veiling voor een deel weggenomen worden.

Tevens vroegen zij zich af wat, in de geest van het wetsontwerp, de gevolgen zijn van waardevermindering ten gevolge van de op de lijstplaatsing van een voorwerp ten opzichte van de waarde als onbeschermd voorwerp. Is de bewindsman bereid bij een eventuele transactie tegen een (te) lage prijs hier een vergoeding tegenover te plaatsen? De hier aan het woord zijnde leden doelden in dit verband op een transactie, waarbij de overheid geen partij is. Het ging hen dus niet om aankoop door de overheid van een beschermd voorwerp ten einde verkoop naar het buitenland te voorkomen. In dit verband signaleerden deze leden ook geruchten over een eventuele «patriek-uitvoer» indien het betreffende cultuurvoorwerp op de lijst dreigt te worden geplaatst.

De leden van de D'66-fractie wezen erop, dat de wet straks van invloed zal zijn op twee categorieën voorwerpen: direct op de voorwerpen die op de lijst staan, indirect op de voorwerpen die wellicht op de lijst zouden worden geplaatst, indien hun eigenaar ze ter veiling zou aanbieden, of anderszins, bij voorbeeld door ze ten toon te stellen, de publieke aandacht zou vestigen op hun aanwezigheid. Het is met name de laatste categorie die kwetsbaar is, omdat eigenaren van dergelijke voorwerpen meer dan tot dusver geneigd zullen zijn geruislozer wegen te zoeken bij eventuele verkoop, en in het algemeen tot onttrekking van hun bezit aan het oog der openbaarheid. Voor zover zulks het geval zal zijn, zal de wet niet alleen haar doel voorbij schieten, maar bovendien zeker schade doen aan de toegankelijkheid der voorwerpen en waarschijnlijk ook aan de veiligheid ervan.

Deze leden gaven daarom in overweging, plaatsing op de lijst aantrekkelijker te maken voor eigenaren, anders dan alleen door de eer van het aangegeven zijn waarover de memorie van toelichting spreekt. Zij dachten daarbij bij voorbeeld aan belastingfaciliteiten bij vererving of aan subsidies voor onderhoud, waaraan dan bepaalde voorwaarden ten aanzien van de toegankelijkheid en veiligheid zouden moeten worden verbonden.

Het uitgangspunt de bescherming te beperken tot voorwerpen die op een lijst staan geregistreerd noemden de leden van de C.P.N.-fractie voor de hand liggend. Hoe wordt deze lijst vastgesteld? Hoe wordt een verandering van deze lijst vastgesteld c.q. bekendgemaakt?

Zijn de bewindslieden niet ook van mening dat voorwerpen die door middel van een catalogus als een te veilen voorwerp zijn aangeboden aan het publiek wel degelijk voor op de lijst plaatsing in aanmerking komen – in aanmerking nemend dat een belangrijk deel van de internationale transacties zich via de veiling voltrekt en dat bij de veilingen vaak blijkt welke voorwerpen aanwezig zijn, waarvoor een acute dreiging van export bestaat?

De G.P.V.-fractie stond positief tegenover het gekozen stelsel. Wat moeten zich voorstellen bij de uitdrukking in de memorie van toelichting (blz. 8) dat de Rijksinspecteur voor roerende monumenten de taak krijgt «een oog in het zeil te houden». Waarom zal dit er toe bijdragen dat de lijst van beschermde voorwerpen niet te veel uitdijt? Welke extra bescherming van de wet, bij voorbeeld in geval van diefstal, wordt gegarandeerd aan de eigenaar van een beschermd voorwerp boven de normale strafrechtelijke bescherming? Waarom kan de meldingsplicht opsporing vergemakkelijken? Zal, zo vroeg zij, de verzekering dat voor restauratie in bepaalde gevallen bijdragen van het Rijk mogen worden verwacht, in het bijzonder voor voorwerpen die op de lijst staan, een ingrijpende verandering van de bestaande subsidie-stroom betekenen?

Naar aanleiding van het gestelde op blz. 9 van de memorie van toelichting over kunstdiefstallen vroegen de leden van de R.P.F.-fractie enig inzicht te geven in de omvang hiervan in ons land en om welke voorwerpen en waarden het daarbij gaat.

De leden van de C.D.A.-fractie, alsook die van de fractie van de C.P.N. en het G.P.V., vroegen de Regering of het haar bedoeling is ook archiefstukken onder de werking van de wet te doen vallen. Mocht dit zo zijn, dan zouden deze leden het op prijs stellen als de Regering in zou gaan op de bezwaren, die de Vereniging van Archivarissen in Nederland tegen zulk een wetstoepassing heeft. De leden van de C.D.A.-fractie meenden dat in dat geval de wettekst te dier zake duidelijker gesteld diende te worden.

De leden van de fractie van de P.v.d.A. waren van mening dat het ontwerp bij het aangeven hoe de regeling *in concreto* zal worden uitgevoerd, zeer vaag is. In de eerste plaats, zo zeiden zij, ontbreken de normen aan de hand waarvan men zelfs globaal zou moeten vaststellen welke voorwerpen, dan wel welke categorieën van voorwerpen, voor plaatsing op de lijst in aanmerking komen.

Vervolgens is geheel onduidelijk op welke wijze een eventueel voor plaatsing in aanmerking komend voorwerp, dan wel verzameling, wordt opgespoord; onduidelijk is of de mogelijkheid bestaat voor belangstellende organisaties of particuliere personen om aanwijzingen te geven (een meldingsplicht ontbreekt immers). Wellicht kan de Minister hierover enige opheldering verschaffen? Of gaat men uit van de gedachte dat de meest voor de hand liggende gelegenheid waar men cultuurgoed zal kunnen zien «opduiken» de veiling zal zijn? Daar kan de Minister, kennis genomen hebbende van een en ander, oordelen dat het wellicht gaat om een spoedeisend geval, zodat hij tot plaatsing op de lijst kan besluiten zonder daarvoor de Rijkscommissie voor de musea te hebben geconsulteerd. Aan de door o.a. de Stichting voor den Kunsthandel uitgesproken verontrusting, dat een en ander een belemmerende invloed zou kunnen hebben op de (internationale) kunsthandel was naar het oordeel van de leden van de P.v.d.A.-fractie in het ontwerp tegemoet gekomen door het bepaalde in artikel 4, lid 1, sub b, in lid 2 en lid 3, waar toestemming tot plaatsing op de lijst wordt vereist van de eigenaar, die het voorwerp in Nederland heeft gebracht of het binnen vijf jaar nadat het in Nederland is gebracht heeft verworven, en zijn erfgenamen.

Voorts merkten deze leden in dit verband op dat in andere gevallen, waar de eigenaar van het voorwerp niet tevens de vervaardiger daarvan is (of zijn erfgenaam – met inachtneming van het bepaalde in artikel 4, lid 3), heeft de eigenaar blijkbaar in het geheel geen inspraak ten aanzien van het op de lijst plaatsen van dat voorwerp; slechts in het geval er sprake is van een verzameling wordt de eigenaar gehoord (artikel 2, lid 2).

Niet duidelijk is hoe de gang van zaken is, wanneer de eigenaar zelf het initiatief neemt en plaatsing van een hem toebehorend voorwerp op de lijst voorstelt. Van een verplichting voor de Minister om bij voorbeeld in dat geval de commissie te horen spreekt het ontwerp niet.

De hier aan het woord zijnde leden betoogden tot slot dat het ontwerp ook verder nog veel vragen open liet, waarop zij bij de behandeling van de afzonderlijke artikelen wensten terug te komen.

Belangrijker dan de opmerkingen in de vorige paragraaf gemaakt was naar het oordeel van de leden van de D'66-fractie echter het reduceren van de schemersfeer van ongewisheid rond de aanwijzing tot het minimum door een doorzichtig, zorgvuldig en consistent aanwijzingsbeleid. Openbaarheid van de beraadslagingen, de notulen en de adviezen van de adviescommissie is daartoe een dwingende noodzaak, die volgens deze leden in de wet dient te worden opgenomen. Dat culturele waarde «nu eenmaal niet te meten is», zoals de memorie van toelichting opmerkt, mag geen reden zijn het nochtans onvermijdelijke metingsproces nog onberekenbaarder te maken door het zich te laten afspelen in verborgenheid.

In de praktijk viel het naar het inzicht van deze leden met die onmeetbaarheid overigens wel mee. De abstracte opsomming van maatstaven is weliswaar weinig zinvol, maar de deskundigen mogen wel degelijk in staat wor-

den geacht zich met argumenten te verantwoorden in openbare adviezen, die al doende steeds meer hun onderlinge samenhang en de criteria waarop zij gebaseerd zijn zullen tonen en zo elk volgend advies meer voorspelbaar zullen maken.

Meer duidelijkheid was volgens de leden van de fractie van D'66 ook gewenst met betrekking tot de omschrijving van de soorten voorwerpen waarop de wet van toepassing kan zijn. Horen, zo vroegen zij zich af, ook documenten of voortbrengselen van kunstnijverheid of techniek en wetenschap er toe?

Indien dit, zij het bij uitzondering, het geval is zoals het Nader rapport aangeeft, dan dient zorgvuldiger te worden nagegaan in hoeverre de selectie van dergelijke voorwerpen bijzondere problemen oproept en bijzondere deskundigheid vereist.

Aan de samenstelling van de adviescommissie – die volgens deze leden uiteraard openbaar hoort te zijn – diende naar hun mening bijzondere zorg te worden besteed. Niet alleen moeten alle in voorkomende gevallen relevante deskundigheden tot hun recht komen, ook moet worden voorkomen dat de deskundigen tevens belanghebbenden zijn, wat in een kleine wereld als deze niet altijd eenvoudig zal blijken.

De leden van de R.P.F.-fractie merkten op dat hen niet duidelijk was geworden op welke andere voorwerpen dan schilderijen de wet betrekking zal hebben. Zij vervolgden dat in de memorie van toelichting als een voorbeeld van «onaanvaardbare verkoop» het oxaal van de St. Janskerk in Den Bosch wordt genoemd als een stuk Nederlands cultuurbezit dat niet had mogen worden uitgevoerd. Welke andere kunstuitingen, zo vroegen zij, wil de Regering op de lijst van beschermde voorwerpen plaatsen? Is daarvan op enigerlei wijze reeds een inventarisatie gemaakt? Mag op een spontane medewerking van particulieren worden gerekend? En hoe groot zal het ambtenaren-corps worden dat met het spuurwerk zal worden belast?

Wat dit laatste betreft hadden de aan het woord zijnde leden toch nog wel een vraag inzake het recht van de overheid op particulier bezit. Op welke gronden matigt de overheid zich het recht aan de uitvoer te verbieden van het privébezit van iemand, van hoe grote culturele waarde mogelijk ook? Treedt de overheid hier niet buiten haar begrensde bevoegdheden, zo vroegen de leden van de R.P.F.-fractie?

Tot slot vroegen de hier aan het woord zijnde leden zich af of het oordeel van «deskundigen» een objectieve beoordeling van de waarde van kunstuitingen garandeert. Persoonlijke voorkeuren kunnen mogelijk een te grote rol spelen. Wat de een van kostbare waarde vindt, zal de ander niet of nauwelijks interessant achten. Met name werd door deze leden hierbij gedacht aan voorwerpen die mogelijk geen algemene waardering genieten, maar voor een deel van de bevolking van grote waarde zijn, zoals religieuze voorwerpen.

Ten aanzien van de keuze van de voorwerpen die op de lijst zullen worden geplaatst, erkenden de leden van de C.P.N.-fractie dat een precieze formulering van scherpe criteria nauwelijks mogelijk is en een soepel hanteerbaar selectiesysteem de voorkeur verdient. Is het niet zo dat zich in de praktijk onder de vigeur van de wet nadere, preciezere criteria zullen ontwikkelen? Zij vroegen zich overigens wel af hoe de zin in de memorie van toelichting (blz. 9) moet worden verstaan, waarin wordt opgemerkt « . . . op de lange duur ontstaat dikwijls aan algemene waardering.». Dit kan toch niet zo geïnterpreteerd worden dat meer recente, na-oorlogse werken van Nederlandse kunstenaars niet in aanmerking zouden kunnen komen?

Ten slotte vroegen de leden van de C.P.N.-fractie zich af of het niet wenselijk is nu de Rijkscommissie voor de musea een nieuwe functie krijgt deze commissie uit te breiden met kunsthistorici en eventueel andere kunstken- ners.

De leden van de fracties van C.D.A., C.P.N., D'66 en G.P.V. waren niet overtuigd door de argumenten die zijn aangevoerd voor het niet aanwijzen van voorwerpen die zich bevinden in openbaar bezit. Het leek hun voorshands beter geen onderscheid te maken tussen publiek en particulier bezit in het kader van deze wet.

De leden van de V.V.D.-fractie vroegen in dit verband waar de grens tussen particulier en overheidsbezit zal komen te liggen.

De leden van de D'66-fractie waren van oordeel dat de innerlijke samenhang van de lijst er duidelijker door zal blijken en de indruk van willekeurigheid bij de aanwijzing zal afnemen. Bovendien zagen deze leden niet in, waarom onder de huidige financiële omstandigheden overheidsinstellingen altijd zoveel beter bestand zouden zijn tegen de verleiding van verkoop dan particulieren of instellingen die nominaal particulier zijn. Wel is het juist dat de bescherming van voorwerpen in openbaar bezit in de zin van deze wet eenvoudiger is, maar dat kan op zich zelf geen reden zijn om aanwijzing achterwege te laten.

De leden van de C.P.N.-fractie vulden in dit verband aan dat vermelding op de lijst van overheidsbezit een stimulans zou betekenen om de kunstvoorwerpen goed te onderhouden, en, indien nodig, te restaureren.

Uit de opmerkingen ter zake gemaakt in het Nader rapport bleek volgens de G.P.V.-fractie niet dat overheidsbezit een garantie vormt tegen verlies van cultuurbezit, hetzij door rechtstreekse vervreemding, hetzij op andere wijze. Waarom hier met twee maten gemeten? Het was deze fractie evenmin duidelijk waarom ten aanzien van een gesubsidieerde instelling (Nader rapport blz. 6) een subsidievoorwaarde ter controle van het aan- en verkoopbeleid noodzakelijk is. Als het een particuliere instelling is dan is toch gewoon het regime van deze wet daarop van toepassing?

d. Beroep

Zorgvuldigheid zou, naar het oordeel van de leden van de P.v.d.A.-fractie, ook tot uitdrukking kunnen worden gebracht door het scheppen van een behoorlijke beroepsmogelijkheid voor belanghebbenden, die zich door de uitvoering van de regeling gedupeerd achten.

Het ontwerp stelt geen bijzondere beroepsprocedure voor. De memorie van toelichting zegt (blz. 11) dat degene die rechtstreeks in zijn belang wordt getroffen op grond van de Wet AROB voorziening kan vragen bij de Afdeling Rechtspraak van de Raad van State. Volgens de Richtlijnen voor de keuze tussen AROB-beroep en Beroep op de Kroon (Stcrt. 23 maart 1981, nr. 56) sluit een dergelijke procedure waar het gaat om een beschikking die bepalend is voor het vaststellen van burgerlijke rechten en verplichtingen, aan bij artikel 6 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, dat stelt dat dergelijke beschikkingen aan rechterlijke toetsing onderworpen dienen te kunnen worden. De leden van de P.v.d.A.-fractie vroegen zich in dit verband af of hier gedacht is aan een bezwaarschriftenprocedure waarbij ook nieuwe – dat wil zeggen na de beschikking bekend geworden – feiten in aanmerking worden genomen. Hoe denkt de Minister overigens tegemoet te kunnen komen aan het bezwaar van een lang lopende procedure, juist waar de materie over het algemeen toch een spoedeisend karakter zal hebben?

De leden van de V.V.D.-fractie vroegen het oordeel van de bewindsman over problemen die kunnen ontstaan door de lange duur van een AROB-procedure. Indien, zo stelden zij, naar aanleiding van het voornemen om een voorwerp op de lijst te plaatsen, beroep is aangetekend kan het geruime tijd duren voordat hierover uitspraak gedaan wordt. Zou hier in verband met het

belang van betrokkenen ten opzichte van de overheid niet de mogelijkheid geschapen kunnen worden van een uitspraak in kort geding, dit mede in verband met een eventueel tijdsgebonden aanbod tot transactie?

De G.P.V.-fractie zou alsnog in overweging willen geven om in het wetsontwerp een algemeen beroepsartikel op te nemen, waarin tegen beslissingen, genomen krachtens deze wet beroep op de Kroon wordt opengesteld, eventueel met uitzondering van beslissingen ingevolge artikel 14. Juist omdat de criteria voor beslissingen op grond van deze wet vrij vaag en slecht omljnd zijn, verdient introductie van een nieuwe beslissingsmogelijkheid, i.c. door de Kroon, de voorkeur, zodat met alle juridische en beleidsmatige vragen en overwegingen rekening kan worden gehouden.

e. Financiën

De leden van de fracties van de P.v.d.A., D'66 en de C.P.N. wezen erop dat de doeltreffendheid van de wet in het binnen de landsgrenzen houden van nationaal cultuurgoed uiteindelijk staat of valt met de beschikbaarheid van financiële middelen voor aankoop door het Rijk in voorkomende gevallen. Deze zullen vaak onverhoeds optreden en aanzienlijke bedragen kunnen vergen. De hier aan het woord zijnde leden voelden zich niet gerustgesteld door de stelling dat een begrotingspost pro memorie voor dit probleem afdoende uitkomst kan bieden en zij drongen er op aan de mogelijkheid van vorming van een speciaal voor dit doel in te richten fonds zoals de Raad van State heeft geadviseerd opnieuw ernstig in overweging te nemen.

De leden van de P.v.d.A.-fractie merkten nog op dat een en ander met name van belang is in het licht van het stringente begrotingsbeleid, dat het voorhanden hebben van middelen in onverhoedse situaties onwaarschijnlijk maakt. Fondsvorming bij de wet zou opbouw over meer jaren van een financiële reserve mogelijk maken. Graag vernamen deze leden de reactie van de Minister op deze suggestie.

Zij wierpen voorts de vraag op of het Rijk, nog afgezien van het bepaalde in het onderhavige wetsontwerp, ten aanzien van voorwerpen die van een zó bijzondere cultuurhistorische of wetenschappelijke betekenis zijn voor het Nederlandse cultuurbezit, dat ze niet verloren zouden mogen gaan, wellicht niet een actief aankoopbeleid zou moeten ontwikkelen. De voorgaande suggestie zou hierdoor nog meer betekenis krijgen.

De leden van de fractie van de R.P.F. vroegen of een schatting kon worden gemaakt van het bedrag dat gemoeid zal zijn met de aankoop van bijzonder zeldzame cultuuruitingen. Is daarvoor geld beschikbaar? En is het, zo vroegen deze leden, ook mogelijk dat privépersonen eigener beweging kunstvoorwerpen te koop aanbieden?

Artikelsgewijze toelichting

Artikel 2

De leden van de fractie van D'66 waren verder van mening, dat het schrappen van de lijst van bepaalde voorwerpen of het opheffen van de bescherming in een bepaald geval, met evenveel zorg dient te worden omgeven als het plaatsen op de lijst. Zij achtten het gewenst dat een bepaling wordt opgenomen die de Minister verplicht een voornemen tot schrapping als bedoeld in artikel 2, lid 4, van te voren bekend te maken, zodat de openbare mening de gelegenheid krijgt zich uit te spreken over wat bij uitstek een openbare zaak is.

Artikel 4

Dit artikel heeft blijkbaar tot doel, zo merkten de leden van de P.v.d.A.-fractie op, de internationale kunsthandel niet extra te bemoeilijken en bepaalt dat een uit het buitenland binnengebracht voorwerp niet op de lijst kan worden geplaatst zonder toestemming van de eigenaar die het Nederland heeft binnengebracht, of van degene die het binnen vijf jaar nadat het is binnengebracht, heeft verworven (en de erfgenamen en wel tot dertig jaar na het overlijden van de erflater). Dat voorwerp kan dus ook weer ongehinderd Nederland verlaten. Is de Minister van mening dat, indien het gaat om een onmisbaar en onvervangbaar cultuurgoed, dit belang van de internationale kunsthandel moet prevaleren boven het belang een zó belangrijk cultuurgoed te behouden?

Volgens het vierde lid van hetzelfde artikel, zo vervolgden deze leden, wordt onder het «in Nederland brengen» niet verstaan het terugvoeren naar Nederland van een voorwerp dat tijdelijk in het buitenland heeft verbleven. Wat wordt hier bedoeld met «tijdelijk verblijf». Volgens de memorie van toelichting is hier gedacht aan een tentoonstelling in het buitenland. Niet uitgesloten is echter dat degene die bij voorbeeld zijn verzameling voor dit doel had uitgeleend zich aan plaatsing op de lijst onttrekt door zijn verzameling «niet terug te laten keren». Is het de bedoeling van de Minister de mogelijkheid te scheppen dan toch tot plaatsing op de lijst te besluiten, zodat de eigenaar zich schuldig maakt aan het ontduiken van deze wet? Is het in het algemeen de bedoeling de mogelijkheid te openen voorwerpen, die zich *tijdelijk* in het buitenland bevinden «bij voorbaat» op de lijst te plaatsen?

En wat wordt verstaan onder het begrip «tijdelijk»? Men kan zich voorstellen dat een voorwerp, dat typisch tot de Nederlandse cultuur behoort en ook voldoet aan de criteria «onmisbaar» en «onvervangbaar», na generaties in het buitenland verkeerd te hebben teruggebracht wordt in Nederland. Is in zo'n geval artikel 4, lid 4, van toepassing dan zou dat een belemmering voor evt. repatriëring kunnen vormen. Ook de kans dat het voorwerp na maximum dertig jaar op de lijst geplaatst zou kunnen worden is daarmee verkleinen.

Ook de G.P.V.-fractie vroeg of het niet gewenst was de uitdrukking «tijdelijk buiten Nederland» in het vierde lid in de wetstekst wat meer te concretiseren.

Artikel 6

Volgens artikel 6, zo verklaarden de leden van de P.v.d.A.-fractie, geldt plaatsing op de lijst tevens als aanwijzing in de zin van artikel 1 van het UNESCO-verdrag. Dat houdt onder meer in dat een verdragstaat, waar het voorwerp, indien dit uit een museum, kerk of ander *openbaar monument* is gestolen, opduikt al het nodige moet verrichten om het naar het land van herkomst te doen terugkeren. De vraag is nu of dat niet voor ieder op de lijst geplaatst voorwerp zou moeten gelden, ook wanneer dat zich in particulier bezit bevindt; immers door plaatsing op de lijst is aangegeven dat hier sprake is van een voor Nederland onmisbaar en onvervangbaar cultuurvoorwerp. Bij de uitvoeringswet in verband met toetreding van Nederland tot dit verdrag zou naar het oordeel van deze leden met dit aspect rekening moeten worden gehouden.

Artikel 7

Waarom, zo vroegen de leden van de D'66-fractie, is in lid 3, dat handelt over toestemming door de Minister voor het naar het buitenland voeren van een beschermd voorwerp, de gewone toevoeging «de commissie gehoord» weggelaten. Naar hun oordeel was deze omissie in strijd met de zorgvuldigheid die juist ook in een dergelijk geval noodzakelijk is.

De G.P.V.-fractie vroeg of het juist was om in het eerste lid te spreken over het ter veiling brengen «of anderszins» te vervreemden. In de toelichting (blz. 14) wordt terecht gesteld dat het ter veiling brengen een voornemen is tot vervreemden.

Artikel 8

Ook wat het karakter van de in artikel 8 genoemde voorschriften betreft is het ontwerp naar het oordeel van de leden van de P.v.d.A.-fractie, niet duidelijk. Zij vroegen zich af of hieronder bij voorbeeld ook verstaan moet worden verkoop met kettingbeding.

De G.P.V.-fractie wees erop dat taalkundig de tweede volzin niet correct is.

Artikel 10

De G.P.V.-fractie vroeg of niet duidelijker uit de gekozen formulering van het eerste lid, onder a, zou moeten blijken dat het hier gaat om vervreemding resulterend in verkoop naar het buitenland.

Artikel 14

Volgens het bepaalde in artikel 14 vergoedt de Staat geen uitgaven die wegens de mogelijkheid dat bezwaar zou worden gemaakt redelijkerwijze achterwege hadden moeten blijven. Dit artikel achtten de leden van de P.v.d.A.-fractie verre van duidelijk.

Een aantal rechtshandelingen is volgens artikel 7 verboden zonder toestemming van inspecteur of Minister. Gedurende (ten minste) een maand na verzending van de melding hiervan, welke termijn met drie maanden verlengd kan worden, kan de Minister bezwaar maken; vervolgens heeft de Minister acht maanden bedenktijd in het geval artikel 10 speelt en bovendien nog een maand om op de eventueel afgesloten transactie terug te komen. Al die tijd heeft de eigenaar, die wellicht ten tijde van de melding al een goede koper (bereid contant te betalen) op het oog had de transactie moeten ophouden. Met name wanneer de eigenaar daardoor in ernstige liquiditeitsproblemen zou geraken en een lening zou moeten afsluiten (wellicht zelfs tot behoud van het goed zelf) is de vraag van belang of hier sprake is van uitgaven die de Staat op grond van artikel 14, lid 1, zal vergoeden.

Zeer strikt genomen, zo merkten deze leden op, zou het artikel kunnen betekenen dat alle kosten ná plaatsing op de lijst in principe niet voor vergoeding in aanmerking komen, daar de kans op een bezwaar altijd aanwezig is; in de memorie van toelichting (blz. 17) wordt wel gesteld «dat van de belanghebbende niet in alle gevallen verwacht kan worden dat hij generlei kosten maakt», maar daarbij wordt in het bijzonder gedacht aan kosten gemaakt vóór het plaatsen op de lijst.

Voornoemd artikel is geheel toegespitst op schade geleden doordat een aankoop door de Minister geen doorgang vindt; over kosten die gemaakt zijn omdat de eigenaar de zaak niet mag verhuren (artikel 8) bij voorbeeld in geval niet aan de door de Minister gestelde voorwaarden kon worden voldaan, wordt niet gesproken. Ook niet over kosten, gemaakt juist om aan die voorschriften te kunnen voldoen. De vraag is of die kosten altijd voor rekening van de eigenaar zullen moeten komen; artikel 14 zwijgt hierover.

Artikel 18

De R.P.F.-fractie vroeg of in artikel 18, lid 2, niet een te forse inbreuk gemaakt wordt op de privacy van de bezitter van een kunstvoorwerp? Hij is als privébezitter toch meer dan een museumhouder?

Artikel 19

Het brengen onder de werking van de Wet economische Delicten van de bepalingen van deze regeling achtten de leden van de P.v.d.A.-fractie een goede zaak; onder werking van deze wet zijn immers meer bepalingen gebracht, die niet alleen de strekking hebben slechts een louter «economisch» belang te dienen (vgl. de Winkelsluitingswet 1951).

Artikel 21

De G.P.V.-fractie vroeg of in de tekst van dit artikel niet zou moeten worden vermeld ter uitvoering van welke artikelen deze algemene maatregelen van bestuur nodig zijn.

De voorzitter van de commissie,
G. M. P. Cornelissen

De griffier van de commissie,
Bellekom